

DR. MENDÖL TIBOR DEBRECENI ÉVEI (1927-1940)

SÜLI-ZAKAR ISTVÁN

DR. TIBOR MENDÖL'S YEARS IN DEBRECEN (1927-1940)

The father of Hungarian settlement geography, Tibor Mendöl – and its most well known figure both in Hungary and internationally – spent. The first thirteen years of his career in the Institute of Geography at the Tisza István University in Debrecen. The paper gives a brief summary of his activities conducted during this period. Tibor Mendöl, who was the father and one of the best known figures of Hungarian settlement geography, spent the first thirteen years of his career in the Institute of Geography at István Tisza University of Debrecen. This paper gives a brief summary about his activities conducted during this period. Tibor Mendöl spent exactly one third of his professional life (1 September 1927 – 21 August 1966), the first 13 years in Debrecen. Therefore this period was his scientific career's starter years and actually as a young man (he was just 35 years old) moved to Budapest. It is not a proper judgement that those years, which Mendöl spent in Debrecen, were only his starter years of his career, because I think his first scientific achievements, which were born here, have great importance in his huge life-work.

BEVEZETÉS

A Magyar Földrajzi Társaság Választmánya 1939-ben önálló Emberföldrajzi Tanszék megalapítására tett javaslatot Hóman Bálint vallási- és közoktatási miniszternek, valamint a Budapesti Királyi Pázmány Péter Tudomány-egyetem Bölcsészettudományi Kari Tanácsának. A Kari Tanács támogatta a tanszék létrehozását, s fel is kérték gróf Teleki Pált az új tanszék megszervezésére és vezetésére. Teleki azonban elhárította a felkérést. A Kar ezután a Budapesti Közlönyben meghirdette pályázatát a tanszékvezetői posztra, melyre tizenegyen adták be pályázatukat. A Bölcsészettudományi Kar a pályázatok elbírálására Mályusz Elemér vezetésével egy bizottságot bízott meg. A bizottság Bulla Bélát és Kádár Lászlót „jelentős érdemeik elismerése mellett” kirekesztette a versenyből, mivel fő kutatási területük a fizikai földrajz volt. A versenyben maradt jelentkezők a korabeli magyar emberföldrajz kiemelkedő és jelentős művelői voltak. Így Hantos Gyula, Szabó Pál Zoltán, Temesy Győző, Hézsér Aurél, Haltenberger Mihály és Fodor Ferenc. A Bizottság - első helyen és a többi kiváló pályázót figyelmen kívül hagyva - egyedülként javasolta Dr. Mendöl Tibort, a Debreceni Tisza István Tudományegyetem magántanárát a megalapítandó Emberföldrajzi Tanszék vezetőjének. Ez a bizonyára sokak által ismert történet bizonyítja tanulmányom alapgondolatát, hogy a pályázat előtti 13 év Mendöl Tibort megkérdőjelezhetetlenül a hazai emberföldrajz csúcsára juttatta. Tehát Mendöl Tibor Debrecenben eltöltött évei nemcsak az előkészületeket és a bevezetést jelentették a budapesti tevékenység előtt, hanem ezekben az években ő egy kiemelkedő, jelentős eredményeket elérő, érett tudóssá vált. Mi debreceniként büszkén hirdethetjük, hogy Mendöl Tibor a magyar településföldrajz megalapítója – hazai és nemzetközi téren mindmáig

legismertebb művelője – munkásságának első tizenhárom évében Debrecenben a Tisza István Tudományegyetem oktatójaként érte el kiemelkedő tudományos sikereit (SÜLI-ZAKAR 2005).

1. MENDÖL TIBOR A DEBRECENI TISZA ISTVÁN TUDOMÁNYEGYETEM OKTATÓJA

1927 őszén került díjas gyakornokként Intézetünkbe, miután az Eötvös Kollégium tagjaként, s Cholnoky Jenő tanítványaként elvégezte a Pázmány Péter Tudományegyetem történelem-földrajz szakát. Az egyetemi diploma megszerzését követően 1927-31 között gyakornok, 1931-37 között tanársegéd, majd 1938-tól magántanárként dolgozott Debrecenben. Debreceni évei alatt elsősorban az alföldi települések földrajzi vizsgálatával vívta ki a magyar és a külföldi szakemberek elismerését.

1. kép: Gr. Teleki Pál (kalapban) a baltikumi terepgyakorlatra magával vitte egyetemista mentoráltját, Mendöl Tibort (sapkában)

Picture 1. Count Pál Teleki (wearing a hat) carried his protégé university student, Tibor Mendöl (with a cap) with him for a field of practice to the Baltic region

Forrás: <http://mendolmuhely.elte.hu/mendoltibor2.html>

Mendöl Tibor 22 évesen az abszolutórium megszerzése után gróf Teleki Pál ajánlásával lett díjas gyakornok a Tisza István Tudományegyetem Földrajzi Intézetében: „1927 őszén habozás nélkül elfogadtam a Magyar Királyi Debreceni Tisza István Tudományegyetem Földrajzi Intézete által felkínált díjas gyakornoki állást... Debrecenbe, azon kívül, hogy minél hamarabb önálló keresethez akartam jutni, főként az csábított, hogy ott alföldi témákkal foglalkozhattam” írja visszaemlékezésében (1. kép).

Zárkózott, halk szavú, türelmes természetűnek jellemezték munkatársai, tanítványai és olyan embernek, akit nehezen lehetett nyugalmából kimozdítani (2. kép). Mégis ez a szelíd fiatalember valósággal belerobbant a debreceni egyetemi életbe, s hamar maga felé fordította a tudományos közvélemény figyelmét. Néhány hónap alatt befejezte a még Budapesten megkezdett „Szarvas földrajza” című dolgozatának írását, melyet 1928-ban doktori disszertációként nyújtott be. Doktori dolgozatának opponensei művét a húszas évek legszínvonalasabb földrajzi munkájaként értékelték.

2. kép: A pályakezdő Mendöl Tibor
Picture 2. The career-starter Tibor Mendöl

Szarvas földrajza

Forrás: Saját szerkesztés

Későbbi méltatói – évtizedek múltán is – kiemelték doktori disszertációjának újszerű, tudományos értékeit: „Mendöl Tibor munkássága révén született meg a hazai településföldrajz, az Ő tevékenysége alapján, abból kiindulva, ahhoz kötődve, azt erősítve, vagy azzal vitatkozva fejlődött tovább. ... tudományos tevékenysége az alföldi települések vizsgálatával kezdődött, s már első műve, a „Szarvas földrajza” is olyan új elméleti és módszertani elemeket tartalmaz, amelyeket a harmincas években végzett kutatásai alapján tovább bővített, s megteremtette a funkcionális morfológia vizsgálati módszerét, amely az alföldi agrárvárosok későbbi kutatásának nemcsak módszertani, hanem elméleti alapját is jelentette” (BECSEI 1981).

Az intézet igazgatója Milleker Rezső professzor az első napoktól kezdve bevonta az egyetemi oktatásba, támogatta településföldrajzi kutatásait, s széleskörű szerkesztői tevékenységre bízta. Már 1927 őszén tíz rövidebb ismeretterjesztő írást közölt a Debreceni Szemlében. Aktívan kivette részét a Debreceni Nyári Egyetem szervezéséből, s minden évben számos előadást tartott magyarul, németül és franciául. Terhesnek érezte viszont a tanszéki adminisztrációs feladatokat, ezektől igyekezett is megszabadulni. Az intézet igazgatója Dr. Milleker Rezső is ugyanúgy állt ehhez a kérdéshez, azonban a meteorológus Dr. Berényi Dénes eszményi adminisztrátornak bizonyult.

3. kép: Mendöl Tibor debreceni egyetemi beosztásai, tevékenységei
 Picture 3. Dr Tibor Mendöl's appointments and functions at University of Debrecen

- 1927 ős – 1931 díjas gyakornok
- 1931-1937 tanársegéd
- 1933-1934 a Párizsi Sorbonne Egyetem ösztöndíjasa
- 1937 magántanári habilitáció
- 1938-1940 magántanár
- A Debreceni Nyári Egyetem titkára és előadója
- A Földgömb és a Debreceni Szemle technikai szerkesztője és belső munkatársa

Forrás: Saját szerkesztés

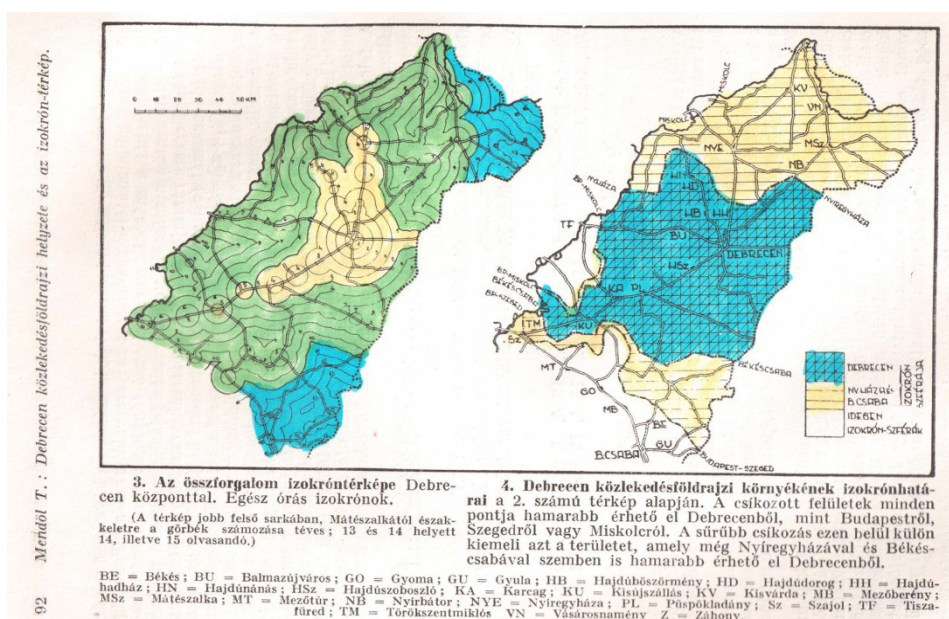
Sok időt töltött a szakirodalom tanulmányozásával, s különösen a harmincas évek első felében sokat járt terepre, hiszen néhány év alatt végigjárta az Alföld jelentősebb településeit. Ezekben az években mindennél többre tartotta a terepmunkát, a földrajzi jelenségek helyszíni megfigyelését. A Debrecenből kiinduló terepbejárásai alapozták meg a harmincas években írt településföldrajzi munkáit, amelyek későbbi nagyírú tankönyveinek és gyűjteményes köteteinek is az alapját képezték. Egyetemistaként egy évet a Collégium Hungaricum ösztöndíjasaként Bécsben töltött, de ennél is nagyobb jelentőségű volt tudományos előmenetele szempontjából franciaországi ösztöndíja az 1933/34-es tanévben.

Mendöl Tibor debreceni évei alatt – a rövidebb írásokat nem számolva – mintegy 80 jelentősebb tanulmányt, könyvet, folyóirat cikket írt. Kortársai és későbbi méltatói szerint a Debrecenben írt legfontosabb munkái az alábbiak voltak:

1. Szarvas földrajza (1928): A Debreceni Tisza István Tudományos Társaság Honismertető Bizottságának kiadványa. 3. kötet. 12. füzet.
2. Ewald Banse és a művészi geográfia (1928): Debreceni Szemle II. évf. 10. szám
3. A magyar falu életrajzának néhány vonása (1929): Debreceni Szemle III. évf. 8. szám
4. Egy alföldi óriásfaló életének története (1929): Ifjúság és Élet IV. évf. 12. szám
5. Debrecen közlekedésföldrajzi helyzete és az izokrón térkép (1931): Debreceni Szemle 5. évf. 1. füzet (1. ábra)
6. Táj és ember (1932): A Magyar Szemle Kincsestára 46,

7. A város problémája a francia és a német földrajztudományban (1935): Földrajzi Közlemények LXIII. kötet, 7-8. szám
8. Városaink valódi nagysága és a helyzeti energiák típusai (1935): Földrajzi Közlemények LXIII. kötet, 9. szám
9. Berufliche Struktur und Stadtbild als Merkmale des städtischen Charakters in Ungarn (1936): Ungarische Jahrbücher 16. évf.
10. A helyzeti energiák és egyéb tényezők szerepe városaink valódi nagyságában és jellegében (1936): Földrajzi Közlemények LXIV. kötet
11. Le rôle de la position et d'autres facteurs dans l'importance véritable des villes de Hongrie (1937): Bulletin Soc. Hongrois Geographique 67. kötet
12. Alföldi városaink morfológiája (1936): Tisia. Közlemények a Debreceni Tisza István Tudományegyetem Földrajzi Intézetéből 1. szám
13. Bihar vármegye földrajza (1938): Bihar vármegye. Magyar várak és vármegyék monográfiája XXV. Budapest
14. Az Északi-sark felfedezése és meghódítása (1938): A Föld felfedezői és meghódítói V. kötet, Budapest
15. Településtörténet, településföldrajz, történeti földrajz (1938): Szentpétery Imre Emlékkönyv, Budapest
16. Néhány szó az alföldi város kérdéséhez (1939): Földrajzi Közlemények LXVII. kötet
17. Városaink népsűrűsége (1939): Földrajzi Közlemények LXVII. kötet
18. A Felvidék (1940): A Magyar Szemle Kincsestára 118.
19. Egy könyv a magyar faluról (Megjegyzések Erdei Ferenc könyvéhez) (1940): Földrajzi Közlemények LXVIII. kötet, 3. szám
20. A visszatért keleti országrész (1940): Debreceni Szemle 14. évf. 148. szám
21. Hajdú vármegye és Debrecen földrajza (1940): Debrecen szabad királyi város és Hajdú vármegye. Vármegyei szociográfiák XII. Budapest

1. ábra: Debrecen közlekedésföldrajzi helyzete és az izokrón térkép
Figure 1. Debrecen's transport geography position and the isochron map

Forrás: Debreceni Szemle 1931. 92.p.

Mendöl Tibor oktató- és tudományos kutató munkája mellett sokszínű ismeretterjesztő és népművelő tevékenységet végzett Debrecenben. Szervezte a Nyári Egyetemet, szerkesztette és írta a Debreceni Szemlét és a Földgömböt. A harmincas években a Földrajzi Intézetben az oktató munka jórészt az Ő vállán nyugodott: *„Az a körülmény, hogy Debrecenben lassanként az egyetemi földrajzi előadások legtöbbjét nekem kellett tartanom, azzal a következménnyel járt, hogy a földrajztudomány szűkebb kutatási területemen kívül fekvő széles mezején is állandóan tájékozódnom kellett és tájékozott is maradhattam. Másrészt bizonyos gyakorlatra tettem szert az egyetemi oktató-nevelő munka minden ágazatában.”*

2. A DEBRECENI ÉVEK „HOZADÉKA” A MENDÖLI ÉLETMŰBEN

Mendöl Tibor szakmai életútjának (1927. szept. 1.-1966. aug. 21.) pontosan egyharmadát, tudományos munkásságának első 13 évét töltötte Debrecenben. Tehát a debreceni évek voltak tudományos pályájának induló évei, de valójában még fiatalemberként alig 35 évesen költözött el Budapestre. Mégsem jogos az a megítélés, mely szerint a debreceni évek „csupán” a pályakezdés évei voltak Mendöl Tibor alkotói pályáján, hiszen meggyőződésem, hogy az itt elért „kezdeti” tudományos eredmények igen jelentős súlyt képviselnek a tudós hatalmas életművében (HAVAS G.-NÉ- ZOMBAI 1976).

Ennek bizonyítására elemző munkám során Wallner Ernő feldolgozására támaszkodtam, aki Mendöl Tibor halálának 10. évfordulójára, alapos pályatársi méltatást közölt a Földrajzi Közleményekben (WALLNER 1976). A színvonalas megemlékezéshez Wallner egy igen alapos irodalomjegyzéket is csatolt Mendöl Tibor szakirodalmi munkásságáról, melyet Mendöl Tiborné, dr. Kurucz Andor és Kovács László segítségével állított össze.

Wallner Ernő a műveket nem időrendben, hanem tematikus csoportosításban rendezte el, s ennek megfelelően elemző munkám során azt vizsgáltam meg, hogy az egyes tematikai egységekben milyen súlyt képviselnek a Debrecenben megírt könyvek, tanulmányok, cikkek, vitaírások és ismertetések.

A Jegyzék az „Elvi, módszertani tanulmányok, összefoglalások” tematikai egységgel kezdődik, s 28 tételt tartalmaz. A tematikai egységbe sorolt munkák nagyobbik részét (szám szerint 18-at) pesti évei alatt írta Mendöl Tibor, s közöttük fontos egyetemi jegyzetek (Általános gazdasági földrajz, A földrajz tárgya, Bevezetés a földrajzba), s az Akadémiai Kiadónál 1963-ban megjelentetett Akadémiai Díjjal jutalmazott fő műve az Általános településföldrajz című könyv is szerepel.

Az elvi-módszertani tematikai blokkban a debreceni időszak művei (összesen 10 munka) tehát kisebbségben vannak, ami természetesnek tekinthető, hiszen ilyen jellegű publikációkat a pályakezdő fiatalok ritkábban írnak. Mendöl Tibor Debrecenben írt munkái közül ide sorolható a Táj és ember, A magyar falu életrajza, több elemző munka a francia és a német

emberföldrajzról, valamint a Szentpétery Emlékkönyvben és a Magyar Művelődéstörténet I. kötetében megjelent tudomány-módszertani írásai. Ezen írások arról tanúskodnak, hogy a fiatal Mendöl alaposan ismerte Európa élenjáró emberföldrajzi személyiségeit és a legújabb tudományos eredményeket. Felhívta a figyelmet a kutatás-módszertani újdonságokra és a követendő példákra, de keményen bírálta például a faszálódó német településföldrajzi irányzatokat, különösen, ha ezek sértették szakmai meggyőződését, vagy nemzeti érzelmeit: *„... tapasztalataim révén sikerült felszabadulnom az alól a nyomasztó szellemi teher alól, amely a tudomány akkori hazai munkásai közül igen sokra ránehezedett, a német kultúra termékeinek egyoldalú és kizárólagos tisztelete alakjában.”*

Wallner Ernő jegyzékének második tematikai egységét a „Városföldrajzi tanulmányok” jelentik. Ez a tematikai egység azt bizonyítja, hogy Mendöl Tibor debreceni évei alatt teremtette meg a modern magyar településföldrajzot, s ezek alatt az évek alatt lett ő a tudományág legelismertebb hazai személyisége. Wallner Ernő 16 munkát sorolt ebbe a tematikai egységbe, s ebből 12 a debreceni évek alatt született!

Úgy vélem elmondhatjuk, hogy a később megszületendő nagyobb (összegző) településföldrajzi munkáit a harmincas években a debreceni kutatásaival alapozta meg. Fiatalemberként sokat dolgozott a terepen: az alföldi városokat – fontosabb településeket, a Debrecen környéki falvakat térképpel a kezében bejárta. Ezekben az években nagy súlyt helyezett a települések szerkezetének az autopszia (személyes tapasztalat, saját megfigyelés) alapján történő megismerésre. Kidolgozta a helyszíni megfigyelések rögzítésének, ábrázolásának módszerét, melyet leginkább az 1936-ban megjelent „Alföldi városaink morfológiája” című alapvető művében a 28 alföldi város „páros” térképeinek tanulmányozásával kísérhetünk nyomon.

A harmadik tematikus egységbe Wallner Ernő a „Regionális és tájrajzi munkák”-at csoportosította. Ebben a blokkban egyaránt 7 mű jut a debreceni és 7 munka a budapesti időszakra. A pesti évek termése „A Kárpát-medenceföldrajza”, vagy a „Magyarország gazdasági földrajza” egyetemi jegyzet, de a debreceni éveket is fontos tanulmányok fémjelzik, mint például „A Felvidék”, „Bihar vármegye földrajza”, vagy „Hajdú vármegye és Debrecen földrajza”, „A visszatért keleti országrész”.

A „Társtudományokkal való kapcsolatok elemzése” című tematikus egységbe Wallner Ernő csak 6 munkát sorolt, s ezek közül ötöt a budapesti működés időszakában írt Mendöl Tibor. Ezekben az években tehát jobban foglalkoztatta a településföldrajz viszonyának tisztázása a népesség-tudományhoz, történelemhez és néprajzhoz. Azonban el kell azt is mondani, hogy számos Debrecenben írt munkájában már a harmincas években is kiemelte az emberföldrajz és a rokon társadalomtudományok kapcsolat-rendszerét (pl. Szentpétery Imre Emlékkönyv).

A „Hozzászólások, vitairások” tematikai egység áttekintése azt mutatja, hogy Mendöl Tibor a szakmai vitákba inkább életének második felében, már elismert

szaktekintélyként kapcsolódott be. Mégis az országos figyelmet éppen az Erdei Ferencsel megkezdett, s Debrecenből írt első vitairataival (Néhány szó az alföldi város kérdéséhez, Egy könyv a magyar faluról) vonta magára.

Wallner Ernő a „Tudományos ismeretterjesztő cikkek” között mindössze 57 írást tüntetett fel. Ezeknek csaknem felét (27 írást) a debreceni évei alatt írta Mendöl Tibor (pl. Egy alföldi óriásfalú életének története, Debrecen, A Hortobágy, Falu és város, Az abesszin háború, Erdély földrajza stb.) A Mendöl Tibor által írt földrajzi ismeretterjesztő cikkek és írások száma azonban sokkal több, mint amennyit Wallner Ernő felvett a jegyzékébe. A Földgömbben, de különösen a Debreceni Szemlében a listán szereplők mellett még további száznál is több írást találtam Mendöl Tibor aláírásával, monogramjával. Mendöl Tibor 1927-ben érkezett Debrecenbe, de már ebben az évben – csak az őszi-téli Debreceni Szemle számokban – tíz ismeretterjesztő írást adott közre. Ezekon kívül *M.T.*, *-l -r*, *-l* stb. monogrammal igen sok rövid hírt, földrajzi érdekességet adott közre a Debreceni Szemlében, amelynek évekig ő volt a technikai szerkesztője is.

Wallner Ernő jegyzékében Mendöl Tibor szakirodalmi munkásságának utolsó tematikus egységét a „Könyvismertetések” jelentik. Mendöl Tibor igazi „művésze” volt a könyvismertetéseknek. Mindegyik könyvismertetése egy kerek esszé, önmagában is megálló szakmai alkotás, ragyogó nyelvezettel, érdekfeszítően megírt opponencia. Az olvasó Mendöl Tibor nyomán fő vonalaiban megismerhette az ismertetett munkát, annak tartalmi értékeit, vagy gyarlóságait. Tudott sarkítottan és igen keményen is kritizálni.

A fiatal Mendöl nemcsak követte a magyar, s a nemzetközi (főleg a német és a francia) szakirodalmat, de alapozó településföldrajzi munkái, s könyvismertetései révén a hazai településföldrajz megteremtőjévé is vált. A Wallner által regisztrált 50 könyvismertetésből Mendöl Tibor 41-et a debreceni éveiben írta, később tehát már nem vállalta fel ily nagymértékben az új könyvek kritikai elemzését.

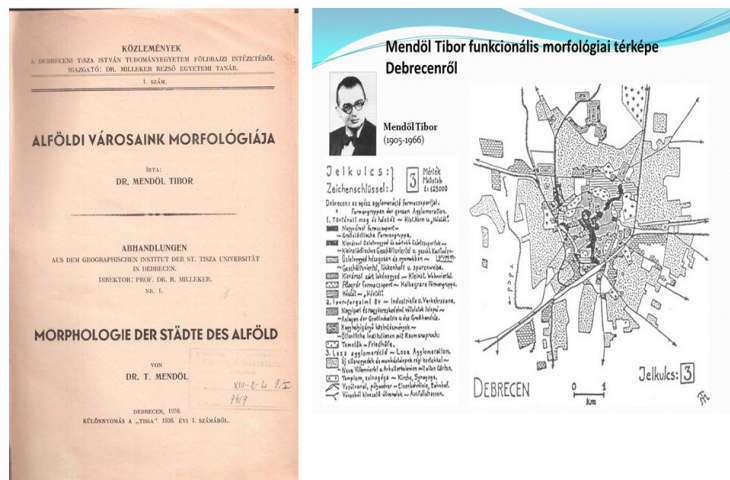
A Wallner Ernő által alkalmazott csoportosítás alapján elvégzett elemzésből egyértelműen kitűnik, hogy Mendöl Tibor debreceni tevékenysége nem tekinthető pusztán „előzménynek”, vagy „bevezetésnek” a további (budapesti) munkásságához képest. Az Intézetünkben eltöltött 13 év alatt Mendöl Tibor a friss diplomás pályakezdőből igen hamar elismert szaktekintély, a magyar emberföldrajz – ezen belül a településföldrajz – meghatározó személyisége, tudományos irányítója lett. Természetes, hogy országszerte felgyeltek ragyogó tehetségére és kiváló tudományos teljesítményére. Végeredményben debreceni sikereinek elismeréseként, megkoronázásaként kell értékelnünk azt a tényt, hogy a Budapesti Közlöny 1940. május 31-i számában közzétett pályázatra érkezett 11 pályázó közül a Mályusz Elemér által vezetett bírálóbizottság első helyen és egyedül Mendöl Tibort javasolta az újonnan megalapítandó Emberföldrajzi Tanszék élére (*PERCZEL – SZABÓ 2005*).

3. A DEBRECENI ÉS A BUDAPESTI ALKOTÓI KORSZAKOK ÖSSZEHA-SONLÍTÓ ELEMZÉSE

Mendöl Tibor debreceni korszakának mérlegét ő a következőképpen vonta meg: *"... évről-évre meghosszabbított, kisjövedelmű, bizonytalan állás, és egyre bővülő munkakör..., még a tizenharmadik évem vége fele is ugyanakkora fizetésből éltem, mint pályám kezdetén, noha komolyan dolgoztam és a tudományos működés terén ezt az időt kérkedés nélkül tekinthetem életem termékeny korszakának. Az emberföldrajz egész rendszere, a településföldrajz módszertana ekkor bontakozott ki előttem a magam számára továbbépíthető módon. Az alföldi városok földrajzát pedig kutatómunkám során sikerült megalapoznom, nagyrészt ki is építenem..."* Ezekből a sorokból bizonyos elégedetlenség, de ugyanakkor büszke önértékelés is kiolvasható (2. ábra).

Debrecenben Mendöl Tibor ereje teljében lévő fiatalember, a budapesti években már öregedő, gyengülő, egyre többet betegeskedő professzor. A terepi munka fontosságát hirdette Debrecenben született munkáiban, és valóban nagyon sok időt és fáradságot szentelt a terepbejárásokra. Ezzel szemben budapesti működése alatt nem is igen folytatott terepi munkát.

2. ábra: A 2005-ös debreceni Mendöl-kiállítás egyik tablója
Figure 2. One of the pictures of 2005 Mendöl exhibition

Forrás: Saját szerkesztés

Életművét ismerve döntő fontosságúnak érzem a két szakasz között megváltozó belpolitikai körülmények negatív következményeit. Mendöl Tibor a szó legnemesebb értelmében „polgár” volt, magyar nemzeti érzelmű hazafi, aki mentora, gróf Teleki Pál haláláig élvezte a geográfus politikus különleges szakmai figyelmét és támogatását. Teljesen azonosult gróf Teleki Pál területi

revíziós törekvéseivel és ennek a '30-as években született munkáiban hangot is adott. Szinte költői hevülettel és költői tehetséggel jellemezte Magyarország megváltozott viszonyait: *„Csonka-Biharban minden csonka! Nincsen egyetlen, kerekded határain belül záruló tájegysége, csupa határain túl kiegészülő tájdarabokból rakódik össze mozaikszerűen. Semmi sem kezdődik, vagy fejeződik be a területén, minden csak átfut rajta... Igazi szíve ennek a csonknak nincs... Várad árnyéka, mint valami halotté, ott lebeg ma is Csonka-Bihar sorsa felett. Az elmetszett utak és vasutak, mint ujjak vérző csonkjai mutatnak felé, vagy mint átmetszett ütőerek, amelyeket a szív közelében vágtak el. A szív most is itt van a közelben és mégis valóságátlan messzeségbe került.”* (BIHAR VÁRMEGYE FÖLDRAJZA 1938).

Debrecenben nyugodt politikai és intézeti körülmények között dolgozott. Milleker Rezső intézetigazgató professzor például vendégeinek „ő az utódom”-ként mutatta be Mendöl Tibort. A nagyméretű, kétszer huszonnyolc várostérképet, amit a karcagi nyomdában nem tudtak kinyomtatni, azt Milleker Rezső feleségének pesti nyomdájában a professzor saját költségén nyomtatta ki. (Kapcsolatuk azonban a '30-as évek végén – előttem ismeretlen okból – elhidegült.)

Mendöl Tibor budapesti tevékenységét a II. világháború, különösen pedig a Rákosi diktatúra megtörte. A kommunisták (elsősorban Markos György), és még fiatalabb munkatársai is folyamatosan megalázták, és kijelenthetjük üldözték is. Kádár László professzor úr összehasonlította nekem Mendöl Tibort és igazi jó barátját, Bulla Bélát, és azt mondta, hogy Mendöl Tibor „törékenyebb testű és érzékenyebb lelkű” ember volt, mint a barátja. Ez az érzékeny lelkű ember nagyon sokat szenvedhetett, mert támadói felrötták neki hazaszeretetét, nemzeti hitvallását, polgári mivoltát és szoros emberi-szakmai kötődését gróf Teleki Pálhoz. Kádár László Professzor úr 1966. augusztus 25-én Mendöl Tibor temetésén elmondott búcsúbeszédében így jellemezte: *„...egyre fogyó testi erővel és egészséggel, de töretlen lélekkel és munkakészséggel”* végezte utolsó éveiben is munkáját.

ÖSSZEGZÉS

Mendöl Tibor a harmincas években Milleker professzor munkatársaként a debreceni Földrajzi Intézetben dolgozva vált az ország legismertebb emberföldrajzosává-településföldrajzosává. Milleker Rezső igen nagy szerepet vállalt a húszas-harmincas években az egyetem vezetésében. Vállalt feladatainak a felsorolása is csaknem két oldalt tesz ki (pl. az egyetem vezetése részéről Ő felügyelte a főépület építését). Természetes, hogy az oktatási feladatokat munkatársaira – mindenekelőtt Mendöl Tiborra bízta (SÜLI-ZAKAR 1995). A harmincas évek közepétől pedig – Milleker Rezső súlyosbodó betegsége miatt – az előadásokat döntően már Mendöl Tibor tartotta. Mendöl tudományos eredményeinek legméltóbb elismerését 1940 végén érte el, mikor a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemre meghívták, s ott

megalapíthatta az Emberföldrajzi Tanszékét. Az emberföldrajznak ő volt az első professzora hazánkban, amikor a tanszékét a fővárosban 1941 év elején elfoglalta (*SÜLI-ZAKAR I. 2005*). Debrecenben az őt követő gyakornokok tudása még kiforratlan volt, tanítási gyakorlatuk nem volt, s elég sűrűn váltogatták is egymást. Ezért az Intézet szakmai színvonala – különösen emberföldrajzi vonatkozásban – Mendöl Budapestre költözésével komoly törést szenvedett. Távozásával pótolhatatlan űrt hagyott maga után.

IRODALOM

- BECEI J.** (1981): Előszó. In: Mendöl Tibor: Szarvas földrajza. Bibliotheca Bekensiensis 23. Békéscsaba, pp. 5-7.
- HAVAS G-NÉ – ZOMBAI P.** (1976): Szemelvények Mendöl Tibor műveiből. Földrajzi Közlemények XXIV. (C.) kötet. 3-4. szám. pp. 191-336.
- PERCZEL GY. -SZABÓ SZ.** (2005): 100 éve született Mendöl Tibor. Emlékkötet. – Társadalom- és Gazdaságföldrajzi tanulmányok 1. Trefort Kiadó, Budapest, 245 p.
- SÜLI-ZAKAR I.** (1995): Milleker Rezső professzor élete és debreceni munkássága. In: Közlemények a Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Földrajzi Intézetéből. No. 200. Debrecen, 48 p.
- SÜLI-ZAKAR I.** (2005): Mendöl Tibor és Debrecen. In: Tájak-Régiók-Települések, Didakt Kft. Debrecen, pp. 14-20.
- WALLNER E.** (1976): Emlékezés Mendöl Tiborra. Földrajzi Közlemények XXIV. (C.) kötet. 3-4. szám. pp. 173-190.